

Jeopolitik İşbirliği Türkiye- Rusya İlişkileri: Vladimir Putin Dönemi (2000 – 2005)

Geopolitical Cooperation Türkiye – Russia Relations: The Vladimir Putin Era (2000 – 2005)

Vefa Kurban

Prof. Dr., Ege Üniversitesi, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü
Prof., Ege University, Institute of Turkish World Studies, Izmir/Türkiye.

E-Posta: vefa_rzayeva@yahoo.com

ORCID ID: 0000-0002-8178-1544

Burcu Gül

Yüksek Lisans Öğrencisi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler
Anabilim Dalı

Graduate Student, Ege University, Institute of Social Sciences, Department of
International Relations, Izmir/Türkiye

E-Posta: 92gulburcu@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-5132-1822

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makale / Research Article

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Yaz-Haziran/ Summer-June

Geliş/Received: 19 Mart/March 2022

Kabul/Accepted: 12 Mayıs/May 2022

Yayın/Published: 15 Haziran/June 2022.

Atıf/Cite As

Kurban, Vefa-Gül, Burcu. "Jeopolitik İşbirliği Türkiye- Rusya İlişkileri: Vladimir Putin Dönemi (2000 – 2005)". *Demokrasi Platformu Dergisi*, (2022), 11/36: 76-100.

İntihal/Plagiarism

İntihal Taraması/Plagiarism Detection: Bu makale intihal taramasından geçirildi ve intihal tespit edilmemiştir.
/This paper was checked for plagiarism. No plagiarism detected.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Vefa Kurban-Gül Burcu)

Finansal Destek / Grant Support: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmiştir. / The authors declared that this study has received no financial support.

Web: <https://www.demokrasiplatformu.com/dergi>

e-mail to: demokrasiplatformudergisi@gmail.com

Copyright © Published by Serkan Yorgancılar, Ankara-Türkiye.

Öz

Günümüzde Avrasya coğrafyasının iki büyük gücü olan Rusya Federasyonu ve Türkiye Cumhuriyeti arasındaki ilişkilerin çok derin ve köklü bir geçmişi vardır. İkili ilişkiler çok dinamik, karmaşıktır ve aynı zamanda büyük riskler içerir. Bilindiği üzere, Sovyetler Birliği'nin 1991'de dağılmasıyla Kafkaslar ve Orta Asya'da ortaya çıkan büyük güç boşluğunu Türkiye doldurmaya çalıştı. Bu durumun Batı tarafından da destek görmesi ise Moskova tarafından endişe ile karşılandı. 2000 yılına kadar bocalama süreci yaşayan Rusya 2000 yılından itibaren farklı değişim ve dönüşümlere sahne oldu.

2000'li yıllara gelindiğinde Rusya 1990'lardakinden çok daha farklı durumdaydı, askeri ve ekonomik olarak toparlanmış, reform sürecine girmişti. Ancak şurası da bir gerçek ki, Putin ile birlikte Rusya ekonomik açıdan büyük bir hamle başlatmıştır, ancak bu hamleye rağmen Rusya'nın ekonomisi, hem enerji kaynaklarına bağımlı kalmaya devam etti hem de sıçrama gösterdiği en önemli sanayi ise silah endüstrisi olmaya devam etti. Putin, çağdaş Rus dış politikasında güç ve refah stratejileri üretmeye odaklanmıştır. Komşu devlet ve bölgelerdeki gelişmelerin yakından takip edildiği bu reform süreci, Türkiye ile olan ilişkilerine de yansımıştır.

Çalışmada 2000-2005 yılları arasındaki Rusya'da Putin'in iktidara gelişi ile girilen ve literatürde "dostroyka" olarak bilinen yeniden yapılanma süreci, Çeçenistan'ın işgali ve Türkiye ile Rusya'nın ekonomik ve jeopolitik işbirliklerini incelemeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Rusya, Jeopolitik, Ekonomi, Uluslararası Siyaset.

Abstract

Today, the relations between the two great powers of the Eurasian geography, i.e. the Russian Federation and the Republic of Turkey, have a very deep and long-standing history. Bilateral relations are very dynamic and complex and involve great risks. Following the dissolution of the Soviet Union in 1991, a huge power gap appeared in the Caucasus and Central Asia, and Turkey attempted to fill it. In addition, the West's support for this condition was met with concern by Moscow.

By the 2000s, Russia was in a very different situation than it had been in the 1990s, it recovered militarily and economically, and entered the reform process. However, it is also a fact that Russia has made great economic progress with Putin. However, despite this progress, Russia's economy remained dependent on energy resources, and the most important industry in which it made a leap was the arms industry. Putin focuses on generating strategies for power and prosperity in contemporary Russian

foreign policy. This reform process, in which developments in the neighbouring states and regions were followed closely, was also reflected in its relations with Turkey. The aim of this study is to examine the restructuring process known as "dostroika" – which began with Putin's accession to power in Russia and took place between 2000 and 2005 - in the literature, the occupation of Chechnya, and the economic and geopolitical cooperation between Turkey and Russia.

Keywords: Türkiye, Russia, Geopolitics, Economy, International Politics.

Giriş

Bugün Rusya ve Türkiye arasındaki karmaşık ve değişken ilişki, geçmişten bu yana süregelen bir süreçtir. İkili ilişkilerin ilk dönemlerinde (15.-16. yüzyıllar), Osmanlı İmparatorluğu bölgede egemen güçtü ve Kırım Hanları Rusya'yı bile yönetiyordu. Fakat sonraki birkaç yüzyıl boyunca Rusya gelişip genişledi ve saltanatını Kafkasya'ya kadar genişletmek, Rusya'nın Karadeniz'e erişimini sağlamak ve daha sonra İstanbul ve Çanakkale Boğazlarının kontrolünü sağlamak gibi hedefler edinerek rakip bir imparatorluk haline geldi. Balkanlar, Kafkaslar ve Kuzey Karadeniz bölgesinde iki ülke on iki kez birbirleriyle savaştıkları için, 16. yüzyılın ortaları ile Birinci Dünya Savaşı'nın sonu arasında geçen süre boyunca Rus-Türk ilişkilerinin baskın özellikleri rekabet, güvensizlik ve çatışmaydı. İşbirliği yapılan dönemler olsa da, bunlar genellikle kısa ömürlüydü ve ortak bir amaçtan ziyade ortak bir düşmana dayanıyordu (Hamilton, 2021, 3).

Birinci Dünya Savaşından önce yukarıda da belirtildiği üzere, birçok kez karşı karşıya gelen Ruslarla Türklerin Birinci Dünya Savaşı son savaşı olacaktı. 1917 yılında Rus İmparatorluğunun yıkılıp, Lenin liderliğinde Sovyetler Birliği'nin kurulmasıyla ikili ilişkilerde de önemli değişiklikler yaşanacaktı (Yeşilot, 2021, 143). Öncelikle Türkiye'de milli mücadele devam ederken taraflar arasında gerçekleşen dostluk ve işbirliği süreci 1921 yılında imzalanmış olan Moskova Antlaşması ile resmîyet kazanacak (Kurban, 2014, 143-157), 1923 yılında Lozan Antlaşması ile bu süreç devam edecek ve 1925'te Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması ile pekişecektir. Bu antlaşmalarla II. Dünya Savaşı yıllarına kadar siyasi, ticari ve kültürel alanlarda işbirliği süreci devam etmiş ve taraflar arasında pek çok anlaşma, protokol imzalanarak dostane ilişkiler kurulmuştur (Okur, 2021, 7).

İkinci Dünya Savaşı sürecinde ise uluslararası sistemde önemli değişiklikler yaşanmış, Sovyetler Birliği 1925 yılında imzalanmış olan anlaşmayı tek taraflı olarak feshedince ve Türkiye’den hem toprak talebi hem de Boğazlarda ortak üs talebinde bulununca Türkiye Batı Bloğuna kaymıştır. Ancak buna rağmen taraflar arasındaki gerginlik uzun süre devam etmemiş, her şeye rağmen işbirliği imkânları değerlendirilmeye çalışılmış, pek çok ticari işbirliği anlaşması imzalanmıştır (Okur, 2021, 7).

Stalin’in ölümünün ardından iki ülke arasındaki ilişkilerde belirli bir yumuşama yaşanmış, 1960-70’lerde iki ülke arasında ekonomik ilişkiler gelişme sürecine girmiş ve 1984 Doğal Gaz Anlaşması ile ilişkilere enerji boyutu eklenmiştir. İki ülkenin soğuk savaş dönemindeki algılamalarında Sovyetler için, Türkiye NATO’nun güney kanat ülkesi; Türkiye için, Sovyetler Birliği kıvılgı tehdit olarak değerlendirilmiştir.

Yumuşama ve hatta işbirliği sürecinin Mihail Gorbaçov’un SSCB Komünist Partisi Genel Sekreteri olması ile ciddi bir hız kazanmıştır. Gorbaçov’un hem Sovyet sistemi göreceli olarak liberal çizgide reform etmek için yapılgı hamleler ve hem de dış politika yaklaşımları Batı bloku ile ilişkilerini rekabet yerine işbirliğine dönüştürme sürecini başlatmıştır (Kurban-Jafarov-Aslanlı, 2021).

Sovyetler Birliğinin 1991 de dağılmasıyla birlikte uluslararası sistemde derin ve köklü değişimler yaşanmış, yeni oluşan ortamda Rusya Federasyonu dış politikasında batıcı bir yaklaşım tercih etse de önce hayal kırıklığı yaşamış, daha sonra ise yeni dünya düzeninde kendine farklı bir yol çizmeye çalışmıştır (Asker, 2021, 133).

Genel olarak, Ankara ile Moskova ilişkileri ele alındığında “stratejik rakip mi, yoksa stratejik ortak mı?” sorusu, cevabı en çok tartışma yaratan sorulardandır. 1994 yılına değin, Moskova’nın dış politikasındaki sıcak ilişki kurma isteğı bir yandan Batı taraflı ilerlerken, diğeryandan Batı’nın ideal politik aktörü olan Ankara için tanımlanan “dinamik, karmaşık ve riskli” ilişkileri (Hamilton, 2021, 3), Moskova ile Ankara’yı büyük bir gerilim çıkmazına doğru sürüklemiştir. Taraflar arasında diplomatik bağların zayıflığı, 2000 yılına kadar süregelmiştir. 2000’li yıllara gelindiğinde ise dünya sistemindeki tek kutuplu yapının kırılarak yerini daha karmaşık ve çok kutuplu bir yapıya bırakması doğrultusunda (Ergün-Kurban, 2020, 121) Moskova, oluşturulan dış politik planlamalarını daha ılımlı bir

yaklaşım ile sürdürmeye gayret etmiştir. Bu evrede, Rusya’da 2000 yılında Vladimir Putin’in iktidara gelmesi ve 2003 yılında Türkiye’de ise Recep Tayyip Erdoğan’ın göreve başlaması, ılımlı seyreden ilişkilerin etkili unsurlarından sayılabilmektedir.

Rusya devlet başkanı Vladimir Putin’in kararlı bir şekilde ilerletilen dış politik stratejilerinin temelini ekonomik nüfuzun oluşturduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu bağlamda, Putin’in “yakın çevre” politikasının dâhilinde yer alan Türk ülkeleriyle işbirlikçi çizgide ilerleyen politik yaklaşımı, Türk-Rus ilişkilerini geliştiren bir diğer etmen olarak ifade edilebilmektedir. Türkiye ve Rusya’nın, ekonomik anlaşmalarının ağırlık merkezindeki enerji konusu ise itici ve sınırlayıcı bir güç olarak önem teşkil etmiştir. Ekonomik ve ticari etkileşimlerin büyük rol oynadığı Türkiye ve Rusya ilişkilerinde istikrarlı siyasi politikalar, güç dengesi kuramı çerçevesinde değerlendirilebilmektedir.

1. Vladimir Putin ve Stratejik Yaklaşımı

2000 yılında iktidara gelen Vladimir Putin’in Sovyetler Birliği’nin çöküşü ardından küreselleşen dünyanın kontrolünde olan karmaşanın üstesinden geldiği bir gerçekliktir (Strategic Annual Report, 2019,35). Putin’in dış politika zihniyetinde yer eden pragmatik tutum, kendisini bölgesel bir süper güç olarak tanımlayan Rusya’nın stratejik çıkarlarıyla örtüşmüştür (Secrieru, 2006,289).

1990’lar Rusya’sının, “Batı’ya boyun eğme” yılları olarak değerlendirildiği ve ulusal çıkarların arka plana itildiği düşüncesi (Lukyanov, 2012), Putin’in dış politika karar yapım aşamasındaki temel motivasyon olarak ifade edilebilmektedir (CIDOB, 2010,225). Araştırmacılar tarafından Putin’in siyasal dönüşüm söylemi perestroyka (reform) kelimesi ile ilişkili olan “dostroyka” (reformların tamamlanması) ile tanımlanırken, diğer yandan da milliyetçilik anlayışını Lukyanov’un da ifade ettiği üzere, Rusçuluktan ziyade Rusyalılık temeline dayandırmıştır (Lukyanov, 2012). Sovyetler Birliğinin çöküşünü “en büyük jeopolitik felaket” (Çalışkan, 2019,3) olarak tanımlayan Putin’in, uluslararası sahada daha iddialı ve agresif davranışlar sergilemesi bazı gözlemciler tarafından Putin’in kişilik ve bireysel istençlerine dayandırılrsa da bazıları Rusya’nın hegemonya arzusuna bağlamıştır (Bowen-Welt, 2021).

Rus dış politikasının saldırgan tonu küresel tehdit algılamalarından öte, komşu ülkeler ve diğer coğrafyalarda çıkar odaklı projelerine aracılık etmektedir. Vladimir Putin, öncelikle dış politika oluşumunu Avrupa Birliği ve Amerika Birleşik Devletleriyle işbirliğini kapsamında ilerletmiş ve sıcak ilişkiler kurmayı hedeflemiştir. Fakat bu hedefi karşılık bulamamış ve dış politikası bağımsız bir diplomasiye öncülük ederek güç kazanımına yönelmiştir (Cipek, 2018,13).

Rusya'yı bölgesel güç haline getirmek için çalışan Putin'in dış politikası Gorbaçov ve Yeltsin dönemlerinden farklı olarak Batı ile ikili ilişkileri "faydacılık" temelinde yeniden inşa etmiştir. Bundan dolayı Putin'in iktidara gelmesiyle birlikte dış politikası "çıkara dayalı iş birliği" şeklinde tanımlanmıştır (Yeşilot, 2021, 149).

Çağdaş Rus dış politikası hakkındaki tartışmaların şekillenmesinde büyük rol oynayan jeopolitik endişeler Putin'in eylemlerine net bir biçimde yansımıştır. Yeniden yapılanma dönemine adım atan Rusya, politik ve ekonomik planlamalarının merkezinde Türkiye'nin jeopolitik varlığına dikkate değer bir ağırlık vermiştir (Elma, 2010,129-130). Reformlarla ilerlettiği dış politikasında Türkiye ile işbirliği sürecine dayalı ilişkiler geliştirme yolunda adımlar atan Putin, enerji kaynaklarını politik manevra yeteneği ile kullanmıştır (Akgül, 2007,130-131).

2. Rus Dış Politikasında Üniterleşme Uğraşısı ve Kuzey Kafkasya

Putin'in iktidara gelişiyle değinilmesi gereken ilk konuların başında Çeçenistan konusu gelmektedir. Rusya devlet başkanının Çeçenistan'a yönelik "üniterleştirme" politikasının Kuzey Kafkasya bölgesine tesiri, Moskova yönetiminin siyasi ve askeri etkinliğinin artırılması ile doğrudan denetim sağlama yetisine olanak sağlamıştır (Akhiyadov, 2020,5).

Çeçenlerin bağımsızlık isteği bir süre sonra yerini terör eylemlerine bırakarak şekil değiştirmiş ve 1999 yılında Şamil Basayev ve Hattab komutansında yer alan İslamcıların Dağıstan'a saldırması üzerine Botlikh-Tsumadin'de beş köy işgal edilmiştir. Bu olay beraberinde Çeçenler işgalci olarak adlandırılmıştır. Aynı yıl Moskova, Buynaksk, Volgodonsk şehirlerinde gelişi güzel apartmanlara yapılan bombalı saldırıdan Çeçenler sorumlu tutulmuştur (Uyar, 2018, 299). Rus hükümetinin gerçekleri çarpıtarak çatışma gidişatını lehine çevirmesi bağlamında ihtiyaç duyduğu fırsat eline geçmiştir: terörü ortadan kaldırarak kahraman olmak.

Rus istihbaratı için Çeçenistan sorunu uluslararası sahada bir terör sorunu olarak imgelenmiş ve bu şekilde tanıtılmıştır (Ateş, 2021,628).

Putin'in başkanlığının ilk dönemlerinde siyasi yeteneğini sergileyerek zafere ulaşma arzusuna hizmet edecek olan bu savaşın kazanılması zaruri görülmüş ve Dağıstan'ın işgal edilmesi sebebiyle Rus ordusu Çeçenistan'a girmeye başlamıştır (Kitagawa, 2017,271). Realist politikalar eşliğinde sert güç kullanımına olan zafiyetini gözler önüne seren Putin, Çeçen direnişçilere olan müdahaleleri ile dış politika refleksini açığa vurmuştur (Özçelik, 2018,66). Putin'in müdahale kararı, yükselen öncül olarak, terör örgütleriyle mücadeleden öte jeopolitik kaygılarla ilişkilendirilebilmektedir. Yeltsin dönemi ardından Rusya'nın yeni reformlar kapsamında ekonomik ve politik değerlerinin esaslı bir biçimde ele alınmasının, doğrudan nüfuz artırımı ile bağlantısı vardır. Bu noktada Putin'in aşırı milliyetçi söylemleri büyük bir ölçüttür (Thoburn, 2015,44). 21 Ocak 2001'de 61 numaralı "Rusya Federasyonu'nun Kafkas Bölgesinde Terörizmle Mücadele İçin Tedbirler" adlı kararnamenin imzalanması çatışma boyutunu değiştirmiştir. Askeri müdahale sorumluluğunun Rus Savunma Bakanlığı'ndan alınarak Federal Güvenlik Servisi'ne verilmesi, Çeçen direnişçilerin teker teker yakalanıp etkisiz hale getirilmesini şart koşturmuştur (Tanrısever, 2001,180).

Putin'in milliyetçi söylemlerinin onu başarıya ulaştıracağı konusunda derin inançları olmuştur. Terörle mücadele kapsamında edinilen önlemlerle Rusya'nın katı çıkarlarına hitap eden bu durumun bir diğer belirtici, Rus jeopolitikçisi Alexander Dugin tarafından verilmiştir. Dugin; "Çeçenya çağdaş Rus devletinin merkezindedir" açıklamasıyla Kafkasya'daki stratejik odağın Çeçenistan olduğunu belirtmiştir (Laruelle, 1970). Bu düşündürücü ifade Çeçen sorunu hakkındaki soru işaretlerine ilişkin ipuçları taşımaktadır. Sürece ilişkin analizlerde oldukça karışık bir hal alan jeopolitik tartışmalar; Çeçenistan'ın doğal kaynakları, verimli toprakları, yer altı zenginliğiyle açıklığa kavuşturulabilmektedir (Kurban, 2020, 16). Kuzey Kafkasya'daki en sıcak nokta olan Çeçenistan'ın terörle ilişkilendirilmesi ve Rusya tarafından realist politikalar eşliğinde sert güç kullanımına başvurulması anlatılanları anlamlı kılmaktadır.

Sovyet ve Rus siyaseti konusunda uzman, Amerikalı siyaset bilimci John B. Dunlop'a göre; Neo-faşist bir ideolog (Dunlop, 2004) olarak bilinen Dugin'in

Çeçenistan’la ilgili bir diğer konuşmasında; Putin’in Çeçenistan’a ihtiyacı olan siyasi çözüm sürecini sunmayı arzuladığını ve Çeçenistan’ı Rus devletçiliği ile inşa edilecek bir model olarak gördüğünü dile getirmiştir (Dugin, 2004). Çatışmaların anlamlandırıldığı Rus devletçilik inşası ile sunulan fikir, Putin’in “Çeçen ayrılıkçı gerillalar yok edilecektir” (Aljazeera, 2003) şeklinde verdiği sözle vücut bulmuştur. Rus gazetesi olan The Moscow Times Çeçenistan’ı, Rusya’da var olan bir terör örgütü (The Moscow Times, 2021) olarak aktarmıştır. Putin ise medyaya verdiği demeçte; uluslararası kabul görmüş çatışma standartlarının dışına çıkarak Çeçenistan’a ihlalleri arttırdığını belirtmiştir (Fritz, 2001). Dolayısıyla Putin 11 Eylül 2001 yılında Birleşik Devletlere düzenlenen saldırıyı da hesaba katarak terörle mücadele yasalarını katılaştırmıştır (Sapmaz, 2013,15). Bunun dışında Çeçenler, Moskova’daki Dubrovka tiyatrosu krizi ve 2004 Beslan okulu saldırısından da sorumlu tutulmuştur (Snetkov, 2002,1349). Bu krizlerden sonra uluslararası kamuoyunda Çeçen siviller “terörist” olarak tasvir edilmiştir (Shinar, 2018,137-138). Gelinek noktada Çeçenistan’daki savaşın, Çeçenistan’a uygarlık getirme olarak aksedilmesi ve bu yaklaşımın ana hatlarının etno-politik olgulara dayatılması Rusya’nın yeniden merkezileşmesine imkân verecek bir faktör olarak planlanmıştır.

Putin’in cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturmasında da merkezîyetçiliği öne sürmesinin payı vardır. Federal merkez ile bölgeler arasındaki bağları yeniden düzenleyeceğinin sözünü vererek seçilen Putin, bu evrede Çeçenistan’a karşı başlatılan savaş devreye sokmuştur (Ağır, 2015,41). Otoriter bir yapı kurma arzusuyla tetiklenen Çeçen Savaşı, Putin’in uzlaşıya karşı tutumu ile Çeçen bağımsızlığını yok etme amacı taşısa da, Rusya’da şiddeti meşrulaştıran bir olay olarak yer almıştır (Akınhay, 2007, 217). Şubat 2000’de Grozni şehrinin Rus ordusu tarafından ele geçirilmesine rağmen 2009 yılına tekabül eden savaşın bitişiyle (Akhiyadov, 2019,2) görülen en önemli sonuç Rusya’nın desteği ile kurulan Kadirov yönetimi olmuştur. Rusya ile birlikte Çeçenistan’ı yöneten Kadirov yönetimi Moskova hükümetine yakınlığıyla bilinilmektedir. Çeçenistan resmîyette Rus kanunlarının uygulanmadığı fakat klasik Rus geleneklerinin devam ettirildiği bir “de facto” devleti haline getirilmiştir (Aktaş, 2009,234). Rusya’daki merkezileşme reformlarının güçlü bir göstergesi olan bu eylemler, ileri gelenler aracılığıyla yerel güç hâkimiyetinin bölgesel meclislere geçtiği ve merkezin

bölgelerle olan ilişkilerindeki hiyerarşinin sürmesiyle açıklanabilmektedir (Akhundova, 2014,57).

Putin'in Türkiye'ye ilk resmi ziyareti 2004 yılında gerçekleşmiştir. Bu ziyaret bir dönüm noktası sayılabilecekti, çünkü Rusya'nın asırlardan beri özellikle Balkanlar ve Kafkasya için mücadele halinde olduğu Türkiye ile ikili ilişkilerinin seyrini değiştirecek nitelikteydi. Ziyaret öncesi Türkiye'de El Kaide bağlantılı olduğu düşünülen dokuz Çeçen tutuklanmıştı ve bu durum havayı yumuşatacaktı, çünkü Rusya Çeçen meselesinin en başından itibaren Türkiye'yi Çeçenlere açıkça destek vermekle suçluyordu (Yeşilot, 2021, 150).

Tarihsel süreçte dağılma sonrası toprak kayıplarıyla birlikte, ulus-kimlik inşa etme sürecine giren Rusya Federasyonu'nun politik atılımları Çarlık Rusya'sı gibi "ulus-üstü" bir yaklaşımı zaruri kılmıştır (Çelebi, 2004,100). Sonuç olarak, Rusya'nın Çeçenistan ile olan savaşında mutlak bir başarı sergileyemediği, aksine siyasi istikrarsızlıkların hüküm sürdüğü bir döneme adım atılmıştır. 2009'a değin sürmüş olan bu savaşın maliyetleri artmış, Çeçenistan'ın önde gelen isimleri Moskova yanlısı bir sistem kurmada zorlanmış ve Çeçen halkına verilen demokrasi sözü yerine getirilmemiştir (Tanrısever, 2001,201). Ayrıca Rusya'nın savaş kanunlarını ihlal etmesi de başka bir problemdir. Uluslararası toplum tarafından "modern çağın insan hakları felaketi" olarak nitelendirilen savaşta, Rusya'nın sistematik işkence, infaz ve birtakım ceza taktiklerine başvurduğu, Çeçen güçlerinin ırkçı ve nefret söylemleriyle kışkırtıldığı söylenebilmektedir (Gilligan, 2013).

1990'lardan günümüze kadar süren Çeçenistan problemi, Çeçenistan'ın Rusya Federasyonuna bağlanması ya da bağımsızlığını elde etmesinden daha karışık bir haldedir. Mevzu, Rusya'nın federasyon yetkililerini denetiminde tutma ve Kafkasya coğrafyasını kontrol isteği taşımaktan da öte bir durumu sergilemiştir. Distopik bir yaklaşımla Rus-Çeçen mücadelesi, iç ve dış politik aktörlerin menfaat ilişkileri çemberinde gelişim göstermiş ve Kafkasya, rekabetin çatışmalarla açığa vurulduğu bir bölge olarak "statüko"ya dönüşmüştür (Yalçınkaya, 2006,45). Rusya'nın statükoyu ve atalet olgusunu takip ettiği bilinmekte ve Putin'in iktidara gelişiyle şekillenen siyasi kararlar, ekonomi politikasının değişimine yer vermiştir (Smith, 2010,15).

3. Türkiye ve Rusya: Jeopolitik Hassasiyet ve Ekonomik İşbirliğinin Zeminleri

Putin'in iktidara gelmesiyle şekillenen politik kimliğin, ekonomik mekanizmaları etkilemesi, uzun soluklu stratejiler beraberinde küresel hegemonya yarışına dâhil olma konusunda Rusya'yı cesaretlendirmiştir. Ulusal çıkarların bir başka göstergesi olan bu yarışta Putin döneminin Türkiye ile olan stratejik profili, bir yakınlaşma ile tasvir edilebilmektedir (Ria.ru, 2019). 2000'li yıllarda Türkiye ve Rusya ilişkilerinde, siyasal seçimlerin ardından jeopolitik mücadelenin yerini jeopolitik işbirliğine bıraktığı söylenebilmektedir. 2000'li yıllarda iki ülke arasındaki ilişkiler hızla gelişmiş ve dış ticaret hacmindeki artış dikkatleri çekmiştir (Sarıaslan, 2019,189).

3.1. Avrasyacılık Yaklaşımı

Rusya devlet başkanı Putin'in politik ağırlık merkezinde Avrasya bölgesi bulunmuştur. Putin'in en önemli dış politika açılımı olan eski Sovyet çemberinde Moskova'nın tesirinin artması yolunda, BDT üyelerine ve "yakın çevre" doktrini kapsamındaki ülkeler aracılığıyla nüfuz artırımı hedeflenmiştir. Putin'in bu stratejisi, Avrasya ve Kafkasya ülkelerinin sunduğu ayrıcalığı pesimistik bir yol ile değil de siyasi, ekonomik anlaşmalar bağlamında sağlamaya çalışmıştır (Sönmez, 2010,60).

Avrasyacı yaklaşım çerçevesinde değerlendirilen bir diğer husus ise; Rusya tarafından daha önce hiç değinilmemiş olan Kıbrıs meselesidir. 2004 yılında KKTC'ye verilen destek, Türkiye-Rusya ilişkileri açısından büyük önem taşımaktadır. Rus politikacıların Avrasyacılık düşüncesinin özünde "...Avrasya Rusya'nın meselesidir" şeklindeki söylemi (Çakır-Günday, 2017,180) ve Türkiye'nin de bu şemada yer alması ikili ilişkilerin seyrine etki etmiştir. Politik ilişkilerin iyileştiği evrede Alexandr Dugin'in Türkiye ve Rusya'nın "Avrasyacı" bir yoldan ilerlemesi gerektiğini ve ABD'nin Kıbrıs'ı birleştirme planlarına karşı, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni ve Rauf Denktaş'ı desteklediğini belirtmiştir (Ayman, 2012,130).

1974'ten 2004'e değin Kıbrıslı Rumlar ve Kıbrıslı Türklerin birleştirilmesi için sayısız görüşme ve toplantılar düzenlenmiş fakat herhangi bir sonuca ulaşamamıştır (Akfırat-Özkan, 2010,8). Dugin KKTC'nin bağımsızlık savaşını

Doğu Akdeniz’de Türkiye’yi desteklediğini belirtmiştir (KKTC Enformasyon Dairesi, 2019). Kıbrıs, rekabet ve çıkar faaliyetlerinin merkezinde yer almış, Rusya ise Doğu Akdeniz meselesinde arabulucu bir rol üstlenmek istemiştir.

3.2. Türkiye ve Rusya: Jeoekonomik Yaklaşımlar

2000’li yılların başından itibaren Türkiye-Rusya’nın sıcak ilişkileri ticaret, siyaset, turizm, enerji gibi konularda taraflara kazanç sağlayan bir düzlemde ilerleme göstermiş ve Türkiye düşman algılamalarının dışında tutulmuştur (Sezer, 2001,11-12). Bu durumun ilk sinyali Rusya Başbakanı Mihail Kasyanov’un Ankara’yı ziyaretiyle verilmiştir. Kasyanov ziyaretinde doğal gaz arzını arttırma sözü vermiş ve Türkiye’yi rakip değil “ortak” olarak nitelendirmiştir (Borschevskaya, 2016,45).

Ziyaretin ana maddesi olan enerji alanında Rusya Türkiye’ye Gürcistan aracılığıyla ayda 100 milyon kw/s enerji satmayı kabul etmiş ve Gazprom batı hattının kapasitesinin artırımının tamamlandığı bildirilmiştir. Ayrıca Botaş’ın 57 şehre daha doğal gaz ulaşımı planladığı belirtilmiştir (Kınıklioğlu, 2001,158). Ziyaretin sonrasında 2 Nisan 2001 yılında Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Grubu (BLACKSEAFOR) kurulmuştur. Bu görev grubu, Türkiye ile Rusya’nın Karadeniz’de ortak bir kuruluşta yer alması açısından önem taşımaktadır (Taşçı, 2019,88).

Karşılıklı menfaat ve iyi niyet temellerine dayandırılan bu işbirliği, Karadeniz’de emniyet kolektifi olarak yorumlanabilmektedir. Bu planın en önemli özelliği iki ülkenin de çok kutupluluğun altını çizmesi ve Birleşmiş Milletlerin anahtar rolü bakımından önemlidir. Ek olarak Karadeniz’deki kuruluşun Montrö Boğazlar Sözleşmesine bağlılığın vurgulanması anlamına da gelmektedir (Efegil, 2013,30-31).

16 Kasım 2001 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti ile Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanları düzeyinde “Avrasya İşbirliği Eylem Planı: İkili İşbirliğinden Çok Boyutlu Ortaklığa” adlı belge imzalanmıştır. Bu belge ile Avrasya’da rekabet yönelimi değil işbirliği gayesi ima edilmiştir (Russel, 2021,4). Türkiye ile işbirliğini ilk kez çok boyutlu ortaklık olarak ifade eden bu belge, iki ülke arasındaki muhtemel problemlerin çözümünü kolaylaştıracak Kafkaslar, Balkanlar ve

Kıbrıs'ta; güvenlik, ekonomi ve terörizme karşı beraber Ortak Çalışma Grubu kurma kararına işaret etmiştir (Ayman, 2012,127).

Rusya ile işbirliklerinin yükselişe geçtiği bir diğer adım ise Ocak 2002'de Askeri İşbirliği Anlaşması'nın imzalanmasıyla belirlenmiştir (Tellal, 2005,62). Rus Genelkurmay Başkanı Anatoli Kvaşnin ve Türkiye Genelkurmay Başkanı Hüseyin Kıvrıkoğlu görüşmelerinde; "Askeri Alanda İşbirliğine İlişkin Çerçeve ve Askeri Personel Eğitim İşbirliği Anlaşması" kararlaştırılmıştır (Çulha, 2016,289).

Diğer yandan aynı yılları takiben Rusya ve Almanya arasındaki yakınlaşmanın Ankara hükümeti tarafından yakın merceğe alındığı söylenebilmektedir. Hızla karar verilen realpolitik yaklaşımın altında Rusya'nın uluslararası sahada kendini ön plana çıkarma isteği ve iç ve dış siyasette komşu ilişkilerinin yeniden değerlendirilmesi yatmaktadır (Musaoğlu-Özgöker, 2008,73). Bir yandan çıkarlar denklemi diğer yandan Sovyetlerin çöküşü ardından girilen politik kimlik arayışı Rusya'nın itici etmenlerinden sayılmaktadır (Yıldırım, 2013,73-74). Rusya'nın konstrüktivist güvenlik yaklaşımı paralelinde Almanya'nın Soğuk Savaş sonrası izlediği çok taraflılık ve dünya politikası yaklaşımı (Birdişli, 2019,373) Rusya ile yakınlaşmasının temel unsurlarındandır. Rusya ile Batı arasındaki diyalogların Türkiye tarafından izlenmesi ise politik refleks olarak değerlendirilmektedir.

2003 yılına gelindiğinde ise Türkiye-Rusya ilişkilerinde önemli bir evreye işaret eden etmen; Mavi Akım hattından gaz naklidir. Gazprom'un Rusya açısından kritik önemi, politik ve ekonomik alanlarda Rusya'ya manevra yeteneği kazandırmasından kaynaklanmaktadır (Gazel, 2003,73). Rusya Federasyonu ve Türkiye arasındaki gaz nakli işbirliğinin sürdürülmesi iki stratejik profile dayanmaktadır. İlki Türkiye'nin iyi bir müşteri olması ile işbirlikçi profil, ikincisi ise Karadeniz ülkelerinden olan Türkiye'nin Bakü-Tiflis-Ceyhan hattına ve Trans-Hazar hattına bir rakip profilinde yer almasıdır (Başaran, 2019,77). Türkiye'nin katılımcısı olduğu enerji projelerinden olan Mavi Akım Doğal Gaz Boru Hattı'nın işlevsel özelliği 2003 yılının Şubat ayında başlamıştır. Proje bağlamında, Rusya'dan Türkiye'ye 25 yıllığına toplam 365 milyar küp enerji nakli yapılmasında karar kılınmıştır (Hagverdiyeva-Mazıcı, 2018,139).

Rusya'nın stratejik planlamalarından biri olan bu enerji naklinin hem ABD hem de AB'ye dokunan parçaları mevcuttur. Türkiye, Rusya tarafından hem

Avrupa enerji pazarlarına erişebileceği bir köprü olarak görülmüş hem de Birleşik Devletler ile olan rekabette, bölgenin ABD hegemonyasından uzaklaştırılması açısından karlı bir ortak olarak nitelendirilmiştir (Kakışım, 2019,70). Bu bağlamda ABD ve AB gibi aktörlerin “çoklu boru hattı stratejisi” belirleyerek, doğal gaz ve petrol boru hatları ile ilgili çalışmaları geliştirdikleri söylenebilmektedir. Rusya ise bunlara alternatif niteliğinde engel projeler sunarak rekabete devam etmektedir (Nogayeva, 2011,115). Bilindiği üzere Türkiye birincil enerji tüketiminde % 75, petrolde % 94, doğalgazda % 56,1 dışa bağımlıdır (Gözler, 2019). Bahsi edilen projeye Türkiye penceresinden bakıldığında doğal gazın kesintisiz biçimde ulaşması ve ülkenin enerji güvenliğini sağlaması öncül faydalardandır. Ek olarak Türkiye’den Avrupa’ya açılan kapı olması dolayısıyla bir kazan-kazan politikası olarak şematize edilmiştir (Kalaycıoğlu, 2019).

Türk-Rus ilişkileri 2003 yılında, Amerika’nın Irak işgali ile daha da sıcak bir evreye girdiği söylenebilmektedir. Türk hükümeti ve Rusya Federasyonu, işgali uluslararası güvenlik normlarının ihlali olarak değerlendirmiş ve ilerleyen süreçte TBMM’nin 1 Mart 2003 tezkeresini reddetmesiyle Rusya Federasyonu’nun Türkiye’ye olan güven bağı pekişmiştir (Hodaloğulları-Aydın, 2016,747). Fakat diğer yandan Rusya, ABD’nin uluslararası kamuoyu tarafından kınanmasını uygun bulmamış ve ABD’ye verdiği desteği belirterek teröre karşı mücadelede yan yana olduğunu ifade etmiştir. Bu ifadesi beraberinde ABD’nin Ortadoğu çıkmazının, kendisine sunduğu Orta Asya ve BDT devletleriyle yakınlaşma olanağının altını çizmiştir (Cankara-Cankara, 2007,204-205).

2004 yılı Moskova ve Ankara diplomasisi açısından fazlaca engel aşılacak bir yıl olarak değerlendirilebilmektedir. 2004 yılında Putin’in Ankara’yı tarihi ziyareti (President of Russia) ve Anıtkabir’i ziyaret ederek çelenk koyma törenine katılması büyük yankı uyandırmıştır. Putin, Atatürk’ün adının Türk devletinin doğuşu ve Rus-Türk dostluğunun başlangıcı ile bağlantılı olduğunu bildirmiştir (President of Russia) PKK terör örgütü ve Çeçen meselesini masaya yatırmak üzere Putin’in Ankara’ya ziyareti planlanmış, bu iki mesele Türkiye ve Rusya ilişkileri açısından güvenlik kaygısı yaratmıştır. İki aktörün misilleme yoluyla çözmeye çalıştığı problemleri oluşturan bu durum, İstanbul ve Çanakkale boğazlarından geçen

petrole konulan kısıtlama ve Moskova'daki Bakü-Ceyhan boru hattını haklı gösterme gayreti olarak ifade edilmiştir (DW, 2004).

Ahmet Necdet Sezer'in misafiri olarak Ankara'ya gelen Putin'in (Kremlin.ru) bu ziyareti sırasında Ortak Deklarasyon'da "Çok Boyutlu Güçlendirilmiş Ortaklık" anlaşması imzalanmıştır (Kanbolat, 2012). Bu bildirge ile Türkiye ve Rusya ilişkilerinde stratejik rekabettin geri planda kaldığı ve çok boyutlu ortaklığın ivme kazandığı bir dönem olarak tasvir edilmiştir (Tüfekçi, 2017,67). Özetle 2000'li yıllarda, Çeçen bağımsızlık mücadelesi ve terör problemleri gündemden düşmüş, enerji güvenliği ve finansal meseleler önem arz etmiştir (Akhiyadov, 2020). Ülke liderlerinin gerçekleştirdiği görüşmeler, jeopolitik kaygılar ve stratejik işbirlikleri ekseninde ilerleme göstermiştir.

Artan ziyaretler beraberinde Aralık ayında, "Karasularının Ötesinde Tehlikeli Olayların Önlenmesi", "Savunma Sanayi Alanında İşbirliği" ve "Mübadele Edilen Fikri ve Sınai Mülkiyet Haklarının Karşılıklı Korunması ve Bankalar Arasında İşbirliği" anlaşmaları imzalanmıştır (Üçarol, 2019,751-753). "Botaş ile Gazprom Arasında Enerji Alanında İşbirliğine İlişkin Çerçeve Anlaşması" ile "Türk-Rus Eximbank ve Vneşekonombank Arasında İşbirliği Protokolü" imzalanmıştır (BBC, 2004). Putin imzalanan anlaşmaların, terör örgütleriyle mücadelede işbirliğine ve her türlü siyasi, ekonomik, kültürel ilişkilerin gelişmesine katkı sağlayacağını belirtmiştir (Arafat-Alnuaimy, 2011,112).

2004 yılına gelindiğinde, düzenlenen "İslam Konferansı Örgütü" toplantısında, Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanı Lavrov ile Türkiye Dışişleri Bakanı Abdullah Gül Moskova'da görüşmüşlerdir. KKTC'ye uygulanan ticari yaptırımların kaldırılması yönünde isteğini dile getiren Gül, Türkiye ile Rusya ilişkilerinin giderek derinlik kazandığını belirtmiş ve bunun çok boyutlu ortaklık ile tazelendiğini belirtmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Başkanlığı, 2004).

Kısacası 2004 yılı Kıbrıs konusunda Rusya'nın desteği sağlanmış, Çeçenistan problemiyle Türkiye'ye doğrultulan suçlayıcı söylemler son bulmuştur (Oğan, 2004). Türkiye jeopolitik olarak Rusya açısından vazgeçilmez bir konumdadır. Türkiye'nin denetimi altında olan Boğazlar ve Karadeniz kıyıları Avrasyacı stratejiye hitap etmekte (Koçak, 2017,19) ve Rusya'nın Birleşik Devletlerle olan rekabetinde dengeleyici bir aktör olarak algılanmaktadır.

2005 yılında ise gelişen karşılıklı ziyaretler çerçevesinde, Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan Moskova'yı ziyaret etmiştir. Ziyaretler arttıkça ikili arasındaki dostluk söylemleri somut bir hal almıştır (Örmeci, 2020, 130). Başbakan Erdoğan'ın işadamları ile katıldığı toplantıda Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği'nin (TOBB) desteğiyle Moskova'da bir Türk Ticaret Merkezi olan "Akmerkez" açılmıştır (Ediger, 2020). Rusya ve Türkiye'nin sıcak ilişkileri neticesinde pozitif gelişmeler yaşanmıştır. Rusya'da yaşayan Türk müteahhitler büyük ölçüde maddi kazanımlar elde etmiş ve vize kısıtlamaları kaldırılmıştır (Özel, 2016). 1989-2005 yılı arası Rusya'daki Türk inşaat şirketlerinin faaliyeti doğrultusunda inşaat projeleri 14,7 milyar ABD doları olarak rakamlandırıldığını belirtmek önemlidir (Isachenko, 2021, 14).

Türk-Rus ilişkilerinde enerji işbirliği hakkında ise, 2002'den itibaren faaliyette olan Mavi Akım ile Türkiye'nin artış gösteren enerji tüketimi 2005 yılında 45 milyon ton petrole ulaşmıştır (Köstem, 2019,15). Türkiye petrolde olduğu gibi doğal gaz ulaşımında da üretim-tüketim noktalarını birbirine bağlayan bir konumdadır (Özev, 2017,51). Türkiye, İstanbul ve Çanakkale boğazları aracılığıyla temin edilen petrol ve doğal gazın Ceyhan'a ulaşması amaçlar arasında yer almış ve Samsun-Ceyhan hattıyla günlük 1 milyon ton enerji kapasiteli boru hattı konusu konuşulmuştur. Putin 2005 görüşmelerinde Mavi Akım ile Orta Doğu pazarına, İsrail'e ve Güney Avrupa'ya enerji sevkiyatı şeklindeki düşüncesini açıklamıştır (BBC, 2005).

Burada iki kritik nokta vardır. Birincisi Türkiye'nin Rus petrolü ve doğalgazına olan bağımlılığı birçok Türk araştırmacıyı endişelendirmiştir, çünkü enerji teslimatı konusunda herhangi bir aksama Türkiye'yi savunmasız hale getirebilecektir (Weitz, 2011). Diğer yandan Rusya için Türkiye, güvenilir bir pazar ve müşteri olarak mantıklı gözüktüğü de rakamlara bakıldığında Türkiye, Rusya'ya yıllık 15 milyar dolar kazanç sağlamıştır. Türkiye'nin bu çemberden çıkması durumunda Rusya'nın ticari açığının 2,5 milyar dolar düzeyinde olacağı araştırmacılar tarafından tahmin edilmektedir (Çelikpala, 2011,49). Necdet Pamir, Rusya Federasyonu'nun ulusal gelirinin 3'te 2'sinin petrol, doğal gaz ve metal ihracatından sağladığını ve bugün enerjinin Rus dış politikasını şekillendirdiği kadar iç istikrarının da itici gücü olduğunu belirtmiştir (Pamir, 2007,33-34). Bu da

demek oluyor ki enerji ve ticaret konularındaki gayret tek taraflı olmamış ve bu durum çoğu kez yaşanan politik problemlerin giderilmesinde etken bir mekanizma işlevi görmüştür.

Sonuç

Türkiye ve Rusya uzun bir tarihe sahip iki ülkedir. İkili birçok komşu gibi zaman zaman çekişmeler yaşamış ve ortaklıklara soyunmuştur. Soğuk Savaş sonrası dönemde gelişen fırsatlar ve beklentiler 2000’li yıllarda somutluk kazanmış ve Türk-Rus ilişkilerindeki hassasiyetler giderilmiştir. Gerek küresel gerek bölgesel yoğun diyalog ve etkileşim içinde olan Moskova ve Ankara ilişkilerin işbirlikçi boyutu 2000’li yıllarda zirveye ulaşmış ve belirleyici olan politik değerler, ekonomik faktörlerin itici gücüyle şekillenmiştir.

Sovyetler Birliği’nin son dönemi olan 1990’lar Boris Yeltsin döneminde Rusya’nın küresel ölçekte “Batıya boyun eğen” profili, iç siyasette de hatırı sayılır bir başarı elde edememiştir. Rusya Federasyonu’nun küreselleşen dünyadaki statüsü, Soğuk Savaş sonrası düzende en önemli konulardan birini oluşturmuştur. 2000 yılında iktidara gelen Vladimir Putin Sovyetler Birliği’nin çöküşü ardından küreselleşen dünyanın kontrolünde olan karmaşada başkanlık koltuğuna oturmuştur. Putin’in söylemsel stratejiler beraberinde milliyetçilik duygusunu öne sürerek değiştiği Çeçenistan problemine yanıtı, Yeltsin döneminden farklı olmamıştır. Yeniden yapılanma sürecinde inşa edilmeye çalışılan yapı Çeçenistan’ın Kadirov yönetimine teslim edilmesi, “de facto” devleti halini almasıyla son bulmuş ve ulus-üstü yaklaşımı zaruri kılmıştır. Kuzey Kafkasya’daki en sıcak nokta olan Çeçenistan’ın terörle ilişkilendirilmesi doğrudan nüfuz artırımı istenciyle bağlantılı gelişmiştir.

Putin’in bir diğer bölgesel politikası olan Avrasyacı bütünleşme tasarısı incelendiğinde, tam anlamıyla bir bütünleşmeden bahsedilememektedir. Bütünleşme hareketinin ikelliği ve zayıf performansı göze çarpmıştır. Putin’in en kritik dış politika açılımı olan eski Sovyet çemberinde Moskova’nın tesirinin artırılmasıdır. Eşgüdümlü olarak ise BDT üyeleri ile “yakın çevre” doktrini kapsamındaki ülkeler aracılığıyla nüfuz artırımının hedeflemesidir. Bu tasarılar ile Rusya kendi hegemonya düşüncesini formüle etmiştir. Ekonomik alanda bölgesel bütünleşme, Rusya için bir araç niteliğindedir. Avrasyacılık ideolojisi altında, Rusya’nın eski Sovyetler geleneğini yeni yapılanma çatısı altında canlandırma

isteği ve dünya güçleri sıralamasında hatırı sayılır bir konuma yükselme hedefi yer almaktadır.

Putin'in, Türkiye ile olan ilişkilerini belirleyen mekanizmaların başında finansal meseleler gelmektedir. Küresel çapta girdiği hegemonya yarışında, Ankara ve Moskova arasında artan ekonomik ilişkilerin, siyasi mekanizmalara da pozitif etkisi gözlemlenmiştir. Karşılıklı ziyaretler ve dostluk anlaşmalarıyla kamufle edilen pürüzler, ekonomik menfaatlerin politik meseleler üzerindeki güçlü bir göstergesidir. Değerlendirilen dönemde, diplomatik ilişkilerdeki tansiyon geçmiş dönemlere nazaran düşmüştür. Bahsi edilen süreç, yumuşama dönemi karakterini yansıtan ekonomik işbirlikleriyle sonuçlanmıştır. Bu sonuç enerji işbirliğinin stratejik bağımlılığı da vurgulamasıyla elde edilmiştir. Enerji alışverişi, Moskova ve Ankara ilişkilerindeki jeopolitik argümanların en etkili unsuru olarak yer etmiştir. Rusya'nın politik krizleri ele alış yöntemi olarak enerji kozunu kullanması buna bir örnek oluşturmaktadır.

Karşılıklı bağımlılık ilkesinden hareketle Rusya'nın da Türkiye'ye olan ihtiyacı yadsınamaz bir gerçekliktir. Tarihsel olarak Rus-Türk ilişkilerinin çatışmacı seyrini belirleyen faktörün dostluktan çok menfaat olgusuyla bağlantılı olduğu kanısına ulaşılmıştır. Özellikle enerji güvenliği bünyesinde sürdürülen işbirliklerinin diğer uluslar ile sağlam bağlantılar kurmaları açısından kaçınılmaz olarak değerlendirilmiştir. Tarihi süreç içerisinde Rusya'nın güvenlik kültürü hasım veya rakiplerini yıkarak ayakta kalmayı öncelemektedir. Rusya için güvenlik sağlamada açık askeri güç kullanımı diğerlerine nazaran çoğunlukla ön plana çıkmıştır. Rusya, güvenlik sorunu olarak belirlediği gelişmeler karşısında agresif politikalar uygulamaktan çekinmeyeceğini Ukrayna, Gürcistan ve Suriye özelinde göstermiş, Suriye'de çatışmalarına aktif bir şekilde katılarak insani değerleri hiçe sayan operasyonlar gerçekleştirmiştir. Rusya Moskova Knezliği'nden bu dönemin Federasyonu'na, stratejik kültürün belirlediği mimari koşulları olgunlaştırıp hamlelerini süreklilik içerisinde gerçekleştiren bir devlet zihniyetine sahiptir. Jeopolitik açıdan şekillendirme uzun bir zamana yayılsa da Rusya'nın bir kıta devleti refleksi ile gerekli gücü toplamasını müteakip ulusal hedeflerine el atmaya devam edeceğini yaşanan süreç bir daha ortaya koymuştur.

Kaynakça

- “Putin vows to destroy Chechen resistance”, <https://www.aljazeera.com/news/2003/7/7/putin-vows-to-destroy-chechen-resistance> , (Erişim Tarihi: 02.01.2022).
- “Rus Stratejist ve Siyaset Bilimci Alexandr Dugin: KKTC’nin Bağımsızlık Savaşı, Doğu Akdeniz’in itibarıdır”, <https://pio.mfa.gov.ct.tr/rus-stratejist-ve-siyaset-bilimci-aleksandr-dugin-kkctn-bagimsizlik-savasi-dogu-akdenizin-itibaridir/> , (Erişim Tarihi: 11.01.2022).
- “Межгосударственные отношения России и Турции”, <https://ria.ru/20191022/1560021629.html> , (Erişim Tarihi: 03.01.2022).
- “По прибытии Владимира Путина в Анкару в его честь был дан обед от имени Президента Турции Ахмета Недждета Сезера”, <http://kremlin.ru/catalog/countries/TR/events/45544> , (Erişim Tarihi: 10.01.2022).
- Ağır, O. (2015). “Rus Tipi Federalizm”, TSA, 19 (1), 41.
- Akfırat, S., Özkan, B. (2010). “Ulusal/Etnik Kimliklerin Stratejik İnşası: Kuzey Kıbrıs Örneği”, Bilig, 52 (1), 8.
- Akgül, F. “Rusya’nın Putin Dönemi Avrasya Enerji Politikalarının Türkiye-Rusya İlişkilerine Etkileri”, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/84562> , (Erişim Tarihi: 01.01.2022)
- Akhiyadov, M. (2019). “İkinci Çeçen-Rus Savaşı’nın Yıldönümü ve Hatırlattıkları”, İNSAMER, 2.
- Akhiyadov, M. (2020). “Kuzey Kafkasya Raporu”, İNSAMER, 11, 5.
- Akhiyadov, M. (2020). “Türkiye-Rusya İlişkileri: Düşmanlık ile Ortaklık Arasında Gelgitler”, https://insamer.com/tr/turkiye-rusya-iliskileri-dusmanlik-ile-ortaklik-arasinda-gelgitler_3554.html , (Erişim Tarihi: 11.01.2022).
- Akhundova, J. (2014). “Rusya’da Yerel Yönetimler: Mevcut Durum ve Sorunlar”, Avrasya Etüdleri, 46 (2), 57.
- Akınhay, O. (2007). *New Left Review 2007 – Türkiye Seçkisi*, Agora Kitaplığı, İstanbul.

- Aktaş, H., Wakizaka, K. (2009). "Çeçenistan'da Yeni Dönem ve Kadirov Yönetimi", Karadeniz Araştırmaları, 16 (62), 234.
- Arafat, M., Alnuaimy, M. (2011). "The Turkish-Russian Relations in the Era of AKP", Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi, 13 (2), 112.
- Asker, A. (2021). "Rusya'nın Yakın Çevre Siyaseti: Karadeniz Hazar Güney Kafkasya Bölgesi", 100. Yılında Türkiye Rusya İlişkileri ve Karadeniz Moskova Antlaşmasından Günümüze, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Ateş, A. (2021). "2020 Yılı Rus İstihbarat Faaliyetleri", KTÜ Stratejik Araştırmalar Merkezi, ISBN: 987-605-2271-35-3, 628.
- Ayman, S. (2012). *Mekan, Kimlik, Güç ve Dış Politika*, Yalın Yayıncılık, İstanbul.
- Başaran, A. "Moskova Büyükelçiliği Basın Müşavirliği Haber-Yorum Koleksiyonuna Göre Karadeniz Yüzeyinden ve Dibinden Petrol ve Gaz Nakli, 2000-2010", Asya Araştırmaları Dergisi, 3 (2), ISSN: 2667-6419, 277.
- BBC Turkish,
https://www.bbc.co.uk/turkish/europe/story/2004/12/041206_putin_turkey.shtml , (Erişim Tarihi: 11.01.2022).
- BBC Turkish,
https://www.bbc.co.uk/turkish/europe/story/2005/11/051117_bluestream_pipeline.shtml , (Erişim Tarihi: 12.01.2022).
- Birdişli, F. (2019). "Alman Stratejik Kültürünün Dönüşümü ve Almanya'nın Uluslararası Politikaya Proaktif Katılımı", Güvenlik Bilimleri Dergisi, 8 (2), 373.
- Borschevskaya, A. (2016). "Russia in the Middle East", The Washington Institute for Near East Policy, 45.
- Bowen, A., Welt, C. (2021). "Russia Foreign Policy and U.S. Relations", Congressional Research Service,
<https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R46761> , (Erişim Tarihi: 01.01.2022).

- Cankara, P., Cankara, Y. (2007). "Vladimir Putin Döneminde Rus Dış Politikasında Yapılan Değişiklikler", SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 15, 204-205.
- Cipek, T. (2018). "Russia and the European Union: What Remains of the Partnership?", Journal of Balkan and Black Sea Studies, 1 (1), 13.
- Çakır, F., Günday, R. (2017). "Vladimir PUTIN'in Valdai Konuşmasının Politik Söylem-Psikoloji Bağlamında İrdelenmesi", Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 7 (2), 180.
- Çalışkan, B. (2019). "Vladimir Putin'in Dış Politika Felsefesi", İNSAMER, 3.
- Çelebi, O. "Rusya'nın Putin'inden; Putin'in Rusya'sına..." , KOCAV Stratejik Araştırmalar Kürsüsü, 100.
- Çelikpala, M. "Son Gelişmeler Işığında Türkiye-Rusya Enerji İlişkileri", <https://panorama.khas.edu.tr/uploads/pdf/son-gelismeler-isiginda-turkiyerusya-enerji-iliskileri.pdf> , (Erişim Tarihi: 12.01.2022).
- Çulha, E. (2016). "Türk-Rus İlişkilerinin Kronolojisi (1991-2017)", Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 3 (2), 289.
- Dalay, G. (2021). "Turkish-Russian Relations in Light of Recent Conflicts", SWP Research Paper, RP05, Doi: 10.18449/2021RP05.
- Dugin, A. (2004). "The Chechen Path to Russian Statehood", <https://eng.globalaffairs.ru/articles/the-chechen-path-to-russian-statehood/> , (Erişim Tarihi: 02.01.2022).
- Dunlop, J. "Alexandr Dugin's Foundations of Geopolitics", <https://tec.fsi.stanford.edu/docs/aleksandr-dugins-foundations-geopolitics> , (Erişim Tarihi: 02.01.2022).
- DW, "Putin'in Tarihi Ankara Ziyareti", <https://www.dw.com/tr/putinin-tarihi-ankara-ziyareti/a-2525680> , (Erişim Tarihi: 10.01.2022).
- DW, "Putin'in Tarihi Ankara Ziyareti", <https://www.dw.com/tr/putinin-tarihi-ankara-ziyareti/a-2525680> , (Erişim Tarihi: 10.01.2022).

- Ediger, V. "Enerji ve Siyaset: Türkiye-Rusya Enerji İlişkileri", <https://panorama.khas.edu.tr/uploads/pdf/enerji-ve-siyaset-turkiyerusya-enerji-iliskileri.pdf> , (Erişim Tarihi: 12.01.2022).
- Efegil, E. (2013). *Siyaset, Ekonomi ve Toplum Üzerine 3. Uluslar arası Mavi Karadeniz Kongresi*, Gündoğan Yayınları, İstanbul.
- Elma, F. "Sovyet Sonrası Rusya ve Orta Asya", *Journal of Azerbaijani Studies*, <http://jhss-khazar.org/wp-content/uploads/2010/06/10.pdf> , (Erişim Tarihi: 01.01.2022).
- Ergün, O. ve Kurban, V. (2020). *Türk-Rus İlişkilerinde Paradoksal Sürtünmeler*, I. Uluslararası Sovyet Sonrası Türkiye-Rusya İlişkileri Sempozyumu, ISBN: 978-625-409-841-3, Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü.
- Fritz, J. (2011). "Letter: Restrictions on Reporters in Chechnya", International Press Institute, Moskow – Russia.
- Gazel, F. (2003). "Mavi Akım: Genetik Şifresi Çözüldü", *Avrasya Dosyası*, Enerji Özel, 9 (1), 73.
- Gözler, M. "Boru Hatlarının Önemi", <https://21yyte.org/tr/merkezler/islevsel-arastirma-merkezleri/enerji-ve-enerji-guvenligi-arastirmalari-merkezi/boru-hatlarinin-onemi> , (Erişim Tarihi: 05.01.2022).
- Hagverdiyeva, A. - Mazıcı N. (2018). "Türkiye'nin Enerji Politikalarının Rus Basınına Yansımaları: Nezavisimaya Gazeta Örneği", *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi*, 31, 139.
- Hamilton, R., Mikulska, A. (2021). "Russian-Turkish Relations and Their Implications For the West", <https://www.fpri.org/wp-content/uploads/2021/04/russian-turkish-relations-bssp.pdf> , (Erişim Tarihi: 19.12.2021).
- Hodaloğulları, Z., Aydın, A. (2016). "Türkiye ile Rusya Arasındaki Doğal Gaz İşbirliğinin Türkiye'nin Enerji Güvenliğine Etkisi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9 (43), 747.
- Isachenko, D. (2021). "Turkey and Russia The Logic of Conflictual Cooperation", SWP Research Paper, Berlin, 14.

- Kakışım, C. (2019). “Karşılıklı Bağımlılık Kapsamında Türkiye-Rusya Enerji İlişkilerinin Analizi”, *Uluslararası Siyaset Bilimi ve Kentsel Araştırmalar Dergisi*, 7 (1), 70.
- Kalaycıoğlu, S. “Türk Akını ve Türk Akımı Farkı”, https://tasam.org/Files/Icerik/File/T%C3%BCrkAk%C4%B1m_i_pdf_c47a8268-bdea-423d-af55-bd0bfb088185.pdf , (Erişim Tarihi: 07.01.2022).
- Kanbolat, H. “Türkiye-Rusya: Çok Boyutlu ve Çok Yönlü İşbirliğine Doğru”, <https://www.orsam.org.tr/tr/turkiye-rusya-cok-boyutlu-ve-cok-yonlu-isbirligine-dogru/> , (Erişim Tarihi: 10.01.2022).
- Kınıklioğlu, S. (2001). “Türk-Rus İlişkileri: Kasyanov Ziyaretinin Anatomisi”, *Avrasya Dosyası*, 6 (4), 158.
- Kitagawa, S. (2017). “Çeçen Halkının Toplumsal Kimliğinin Yapısı”, *Yeni Türkiye*, 98, 271.
- Koçak, M. (2017). “Türkiye-Rusya İlişkileri”, SETA, İstanbul, 201, 19.
- Köstem, S. (2019). “The Political Economy of Turkish-Russian Relations: Dynamics of Asymmetric Interdependence”, *Deepening Russian-Turkish Relations*, Russian International Affairs Council, 15.
- Kurban, V. (2014). “16 Mart 1921 Moskova Andlaşması’na Türk ve Rus Kaynaklarına Göre Karşılaştırmalı Bir Bakış”, *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 12 (01), 143-157.
- Kurban, V. (2020). *The Caucasus Policy of Russia in the Early 21st Century* Internal and External Dynamics, United Kingdom, Cambridge Scholars Publishing, 16.
- Kurban, V., Jafarov, N., Aslanlı, A. (2021). “Turkey-Ussr Relations During Turgut Özal Administration, History Page, 53.
- Laruelle, M. (1970). “Alexandre Dugin: A “Eurasianists” View on Chechnya and the North Caucasus”, *North Caucasus Weekly*, <https://jamestown.org/program/alexandre-dugin-a-eurasianist-view-on-chechnya-and-the-north-caucasus-2/> , (Erişim Tarihi: 02.01.2022).

- Lukyanov, F. "Brand Putin: A look at the Russian President's global image", https://www.rbth.com/articles/2012/10/12/brand_putin_a_look_at_the_russian_presidents_global_image_18475 , (Erişim Tarihi: 01.01.2022).
- Musaoğlu, N., Özgöker, U. (2008). "Rusya-AB İlişkilerinde Stratejik Ortaklıktan Stratejik Depresyona", Güvenlik Stratejileri Dergisi, 4 (8), 73.
- Nogayeva, A. (2011). *Orta Asya'da ABD, Rusya ve Çin: Stratejik Denge Arayışları*, USAK Yayınları, Ankara.
- Oğan, S. "2004 Yılı Türk Dış Politikasında Rusya-Ukrayna Bölgesi ve 2005 Yılı Beklentileri", <https://www.turksam.org/detay/13032-2004-yili-turk-dis-politikasinda-rusya-ukrayna-bolgesi-ve-2005-yili-beklentileri> , (Erişim Tarihi: 12.01.2022).
- Okur, M. (2021). 100. Yılında Türkiye Rusya İlişkileri ve Karadeniz Moskova Antlaşmasından Günümüze, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Örmeci, O. (2020). "Turkish-Russian Relations During AK Parti Rule: Could Economic Partnership Transform into a Strategic Partnership? A Realistic Outlook", IJEASS, 2 (2), 130.
- Özçelik, S. (2018). "II. Soğuk Savaş ve Kırım'daki Geo-Stratejik Gambit: Rusya'nın Stratejik Derinliğı Bağlamında Kırım'ın İşgali ve Kırım Tatarları", Karadeniz ve Kafkaslar: Riskler ve Fırsatlar, İstanbul, 66.
- Özel, S. "The Crisis in Turkish-Russian Relations", <https://www.americanprogress.org/article/the-crisis-in-turkish-russian-relations/> , (Erişim Tarihi: 12.01.2022).
- Özev, M. (2017). "Küresel Denklemdede Türkiye'nin Enerji Güvenliğı", SETA, 89, ISBN: 978-975-2459-26-7, 51.
- Pamir, N. "Küresel Enerji Politikaları ve Türkiye", TMMOB Türkiye VI. Enerji Sempozyumu - Küresel Enerji Politikaları ve Türkiye Gerçeğı, 33-34.
- President of Russia, <http://en.kremlin.ru/events/president/news/32320> , (Erişim Tarihi: 10.01.2022).
- President of Russia, <http://en.kremlin.ru/events/president/news/32318> , (Erişim Tarihi: 10.01.2022).

- Russel, M. (2021). "Russia–Turkey Relations, A fine line between competition and cooperation", European Parliament, PE 679.090, 4.
- Russian Federation, Country Profile, "Foreign Policy of the Russian Federation", CIDOB International Yearbook 2010, 225.
- Sapmaz, A. (2013), "Rusya Federasyonu'nun Terörle Mücadele Stratejisinin Kuzey Kafkasya'nın İstikrarı Üzerine Etkileri", Savunma Bilimleri Dergisi, 12 (2), 15.
- Sarıaslan, F. (2019). "Türkiye'nin Rusya Federasyonu ile İlişkilerinde Ekonominin Rolü", Avrasya İncelemeleri Dergisi, , 8 (2), 189.
- Secrieru, S. (2006). "Russia's Foreign Policy Under Putin: "CIS Project" Renewed", Unisci Discussion Papers, 10, 289.
- Sezer, D. (2001). "Turkish-Russian Relations a Decade Later: From Adversity to Managed Competition", Perceptions: Journal of International Affairs, 6 (1), 11-12.
- Shinar, C. (2018). "Chechens: Freedom Fighters or Terrorists?", European Review, 27 (1), 137-138.
- Smith, M. (2010). *Russian Series Medvedev and the Modernisation Dilemma*, Defence Academy of the United Kingdom, 978-1-905962-92-1.
- Snetkov, A. "The image of the terrorist threat in the official Russian press: the Moscow theatre crisis (2002) and the Beslan hostage crisis (2004)", Europe-Asia Studies, 59(8), 1349.
- Sönmez, S. (2010). "Moskova'nın Kutuplaşma Çabaları: Putin Dönemi Rus Dış Politikası", T.C. Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı, Avrasya Etüdleri, 37(1), 60.
- Strategic Annual Report, (2019). "Putin's Russia and its Foreign Policy", https://www.jiia.or.jp/en/strategic_comment/2020/03/PDF/JIIA-Strategic%20Annual%20Report-2019-07-Putin_s%20Russia%20and%20its%20Foreign%20Policy.pdf , (Erişim Tarihi: 01.01.2022).
- Tanrısever, O. (2001). "Moskova'nın Çeçenistan Çıkmazı ve Çıkış Arayışları", Avrasya Dosyası, 6 (4), 180.

- Tanrısever, O. (2001). "Moskova'nın Çeçenistan Çıkmazı ve Çıkış Arayışları", *Avrasya Dosyası*, 6 (4), 201.
- Taşcı, T. (2019). "Türkiye-Rusya İlişkileri ve Üst Düzey İşbirliği Konseyi (ÜDİK)", *KARE*, 8, 88.
- Tellal, E. (2005). "Türk Dış Politikası'nda Avrasya Seçeneği", *Uluslararası İlişkiler*, 2 (5), 62.
- The Moscow Times, (2021). "Novaya Gazeta Publishes New Evidence of Chechen Extrajudicial Killings", <https://www.themoscowtimes.com/2021/02/16/novaya-gazeta-publishes-new-evidence-of-chechen-extrajudicial-killings-a72970> , (Erişim Tarihi: 02.01.2022).
- Thoburn, H. (2015). "Rusya Siyasetini Anlama Klavuzu" SETA Yayınları, 56.
- Tüfekçi, Ö. (2017). *The Foreign Policy of Modern Turkey*, Bloomsbury Publishing, London.
- Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Başkanlığı, "2004-05-21 Dışişleri Bakanı Gül Moskova'da", <https://www.ab.gov.tr/p.php?e=34513> , (Erişim Tarihi: 12.01.2022).
- Uyar, M. "Çeçenistan: Siyasi ve Askerî Kısırdöngü", *Güvenlik Stratejileri*, 14 (28), 299.
- Üçarol, R. (2019). *Siyasi Tarih, 1914-2014*, D&R Yayınları, İstanbul.
- Weitz, R. "The Russia-Turkey Partnership", <https://sldinfo.com/2011/10/the-russia-turkey-partnership/> , (Erişim Tarihi: 12.01.2022).
- Yalçinkaya, A. (2006). *Kafkasya'da Siyasi Gelişmeler Etnik Düğümünden Küresel Düğümüne*, Lalezar, Ankara.
- Yeşilot, O. (2021). "Türkiye-Rusya Federasyonu İlişkileri", *100. Yılında Türkiye Rusya İlişkileri ve Karadeniz Moskova Antlaşmasından Günümüze*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Yıldırım, S. (2013). "1990 Sonrası Rus Dış Politikasında Batı Karşısında Kimlik ve Statü Arayışları", *KHO Bilim Dergisi*, 23 (2), 73-74

